

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ

УДК 811.161.2'282

DOI 10.35433/philology.1(102).2024.82-92

ДІАЛЕКТИЗМИ В РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС "МАМІ"

Г. І. Гримашевич*

У статті проаналізовано акцентуаційні, фонетичні, морфологічні, словотвірні та фразеологічні діалектизми, ужиті в драмі на шість дій "Мамі" Марії Матіос. На відміну від лексичних діалектизмів, які переважно представлені в посторінкових зносках із тлумаченням їхньої семантики авторкою, досліджувані в запропонованій статті говіркові одиниці здебільшого функціують у самому творі й не потребують пояснення, оскільки цілком зрозумілі з контексту. Натомість фразеологічні діалектизми теж часто пояснено в посторінкових зносках, позаяк для широкого загалу їхня семантика може бути не зовсім зрозумілою. Водночас спостерігаємо вживання фонетичних, морфологічних, акцентуаційних та фразеологічних діалектизмів саме в мовленні персонажів, хоча лексичні наявні й в авторському мовленні. Крім того, у досліджуваному творі представлено значні за обсягом монологи персонажів, які містять низку різноманітних говіркових одиниць із різних структурних рівнів мови. З-поміж морфологічних діалектизмів відзначаємо говіркові риси насамперед у царині іменника, зокрема наявність закінчення -и в родовому відмінку однини іменників жіночого роду третьої відміни; у дієслівних формах, передовсім у збереженні давніх форм минулого часу, функціюванні частки-постфікса -ся переважно в препозиції; у репрезентації письменницею низки діалектних форм службових частин мови, а також вигуків. Акцентуаційні діалектизми – це переважно парокситоновані одиниці. Словотвірні діалектизми відрізняються від літературної мови в основному суфіксами, рідше – префіксами. Фразеологічні діалектизми, ужиті в тексті роману, емоційно насичені, є важливим елементом мовлення персонажів, функціують здебільшого з основним компонентом дієсловом та дієслівною семантикою. Зафіксовані в прозовому тексті досліджувані види діалектизмів наявні в говірках південно-західного наріччя, передовсім гуцульських, наддністрянських, буковинських, закарпатських, бойківських. Проаналізовані діалектні одиниці – важливий складник індивідуального мовлення персонажів, логічно вплетений у мовну тканину художнього тексту.

Ключові слова: Марія Матіос, роман "Мамі", фонетичні діалектизми, морфологічні діалектизми, акцентуаційні діалектизми, словотвірні діалектизми, фразеологічні діалектизми.

* кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови та методики її навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
h_hrymashevych@ukr.net
ORCID: 0000-0003-3225-0031

DIALECTISMS IN NOVEL "MAMY" BY MARIA MATIOS

Hrymashevych H. I.

The article analyzes the accentuation, phonetic, morphological, word-forming and phraseological dialectisms used in the six-act drama "Mamy" by Maria Mathios. Unlike lexical dialectisms, which are mostly presented in page-by-page footnotes with an interpretation of their semantics by the author, the speech units studied in the proposed article mostly function in the text of the work itself and do not require explanation, as they are completely understandable from the context.

Instead, phraseological dialectisms are also often explained in footnotes, since their semantics may not be completely clear to the general public. At the same time, we observe the use of phonetic, morphological, accentuation and phraseological dialectisms precisely in the speech of the characters, although lexical ones are also presented in the author's speech. In addition, the researched work presents significant monologues of characters, which contain a number of various speech units from different structural levels of the language.

Among the morphological dialectisms, we note speech features primarily in the field of nouns, in particular, the presence of the ending -y in the genitive singular of feminine nouns of the third declension; in verb forms, primarily in the preservation of ancient forms of the past tense, the function of the participle-postfix -sia is mainly in the preposition; in the writer's representation of a number of dialect forms of official parts of speech, as well as exclamations.

Accentuational dialectisms are mostly paroxytonated units. Word-forming dialectisms differ from literary language mainly by suffixes, less often by prefixes. Phraseological dialectisms used in the text of the novel are emotionally saturated, are an important element of the characters' speech, and function mostly with the main component of the verb and verbal semantics.

The researched types of dialectisms recorded in the prose text are presented in dialects of the southwestern dialect, primarily Hutsul, Transnistrian, Bukovinian, Transcarpathian, and Boykish. The analyzed dialect units are an important component of the characters' individual speech, logically woven into the linguistic fabric of the artistic text.

Keywords: Maria Matios, novel "Mamy", phonetic dialectisms, morphological dialectisms, accentuation dialectisms, word-forming dialectisms, phraseological dialectisms.

Постановка наукової проблеми. У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. у контексті взаємодії літературної та діалектної мови лінгвісти актуалізували питання використання говіркових елементів у творчості сучасних українських письменників, адже саме художній твір – площина активної взаємодії літературної мови й говорів, канал збагачення літературної мови діалектами [2: 20]. Водночас уживання діалектизмів у мові художнього твору має бути завжди обумовлене або зображенням реалій, що пов'язані з тією територією, яку описує автор, або відтворенням усного мовлення персонажів [5: 52]. З огляду на зазначене кожен новий твір художньої літератури, складником якого є діалектизми, цілком закономірно привертає увагу мовознавців як із позиції дослідження аспектів функціонування говіркових одиниць у художньому дискурсі, так і як

визначальний елемент письменницького ідіостилю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість відомої письменниці сучасності Марії Матіос привертає увагу не тільки літературознавців, а й мовознавців саме з огляду на використання в її художньому доробку діалектних рис говорів південно-західного наріччя (Т. Беляєва, Н. Бербер, І. Беркешук, В. Бойко, А. Вегеш, Ю. Вороніна, Л. Давиденко, Т. Дігай, Т. Євтушина, О. Зелінська, У. Кемінь, Н. Коваленко, Ж. Колоїз, О. Кульбабська, Л. Марчук, Т. Мислива, І. Ніколаєнко, Г. Осіпчук, Л. Пена, Н. Пирога, Н. Сварич, І. Тимченко, Т. Тищенко, Л. Томусяк, Т. Хомич, М. Цуркан, Н. Шарманова С. Щетиніна та ін.). Передовсім дослідники акцентують на функціонуванні діалектної лексики як репрезентанта ментальності етнічних груп українців (передовсім гуцулів, буковинців), причому найчастіше

увагу привертав саме роман "Солодка Даруся" (статті Ж. Колоїз, Г. Павлишин, К. Селіверстової, С. Єрмоленко, Т. Хомич, Т. Тищенко, О. Зелінської, Т. Мисливої та ін.), хоча й інші прозові твори ("Нація", "Майже ніколи не навпаки", "Москалиця", "Черевички Божої Матері", "Щоденник страченої" та ін.) і тексти поетичної збірки "Жіночий аркан у саду нетерпіння" були об'єктом дослідження з позиції використання в них діалектних елементів, які органічно вплетені в мовну тканину художнього твору, відображають колорит змальованої місцевості та передають особливості мовлення персонажів творів. Водночас у низці статей мовознавці аналізують й інші діалектизми у творчості письменниці. Зокрема, Ж. Колоїз, передовсім акцентуючи на діалектній лексиці роману "Солодка Даруся", виокремлює низку фонетичних говіркових рис, наявних у мовленні персонажів, із-поміж яких – дорсально-палатальна вимова свистячих, зміна [a] в [e], передовсім після шиплячих; характеризує діалектні особливості на словотвірному рівні, які відрізняються від літературних відповідними афіксами, здебільшого суфіксами; засвідчує низку граматичних особливостей передовсім у царині родової, числової та відмінкової парадигм іменника, архаїчних часових форм дієслова. Крім того, дослідниця характеризує фразеологізми, які вирізняються експресивно-оцінним значенням, унаслідок чого слугують для створення експресивного фону, мають передусім знижено-просторічне забарвлення [8: 115].

Водночас К. Селіверстова в зазначеному романі виокремлює фонетичні (уживання пом'якшених шиплячих, [p'], ствердіння [c], [ц] у кінці слів та ін.), морфологічні (розрізнення, хоч і непослідовне, твердої і м'якої груп іменників I та II відміни, наявність усічених форм дієслова відсутність чергування приголосних у першій особі однини дієслів теперішнього часу, уживання

паралельних складених форм майбутнього часу тощо [12: 50–51].

Т. Хомич характеризує лексико-словотвірні, лексико-фонетичні та лексико-морфологічні діалектизми у творі "Солодка Даруся", вважає, що їхнє вживання виправдане й доцільне, адже сила впливу художнього твору на реципієнта значною мірою залежить від особливостей його мови та майстерності її використання, а в ідіолекті Марії Матіос діалектна лексика – засіб індивідуально-авторського сприймання національної картини світу, спосіб передачі ставлення авторки до зображуваного [14: 101–102].

Т. Євтушина, аналізуючи говіркові лексеми твору "Черевички Божої Матері" принагідно звертає увагу й на їхнє фонетичне оформлення, особливості окремих лексико-граматичних класів слів, насамперед числівників, прикметників, дієслів, які мають виразну діалектну віднесеність [4: 129–130].

У поетичному дискурсі Марії Матіос (збірка "Жіночий аркан у саду нетерпіння") Л. Пена виокремлює морфологічні діалектні риси, зокрема залишки форм двоїни, збереження історичного закінчення іменників родового відмінка однини, усічення форми прийменника *до* в сполученні з іменниками та займенниками, препозитивне розміщення *ся* (*сь*) щодо дієслів; виявляє словотвірні говіркові особливості (наявність суфіксів *-іськ-*, *-юськ-*, які не зафіксовані серед формантів літературної мови з цим значенням); відзначає спорадичність фонетичних діалектних рис (заміна в деяких словах звука *л* на *в*, використання давнього голосного *о*) [10].

Зазначене вище підтверджує неабияке зацікавлення лінгвістів творчістю Марії Матіос насамперед з огляду на використання діалектних елементів. Актуальність

запропонованої розвідки зумовлена тим, що новий роман письменниці "Маму́" (Драма на шість дій) досі не привертав уваги мовознавців щодо

функціонування в ньому говіркових елементів. Водночас зазначимо, що лексичні діалектизми цього твору були предметом нашого дослідження [2].

Мета статті – проаналізувати акцентуаційні, фонетичні, морфологічні, словотвірні та фразеологічні діалектизми в драмі на шість дій "Маму" Марії Матіос. Реалізації мети сприяє використання низки методів, зокрема методу суцільної вибірки говіркових елементів – для визначення наповнення досліджуваного твору акцентуаційними, фонетичними, морфологічними та фразеологічними діалектизмами; контекстуального аналізу – для характеристики досліджуваних діалектизмів у романі як складника ідіостилю письменниці; описовий – для систематизації та інтерпретації вибраних із роману діалектизмів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Роман "Маму" (2023) [9] – найновіший твір Марії Матіос, до якого авторка додає підзаголовок "Драма на шість дій" (порівняймо: "Солодка Даруся. Драма на три дії") з огляду на структуру роману, адже він складається з шести частин, у яких подано п'ять драматичних історій, котрі тематично пов'язані між собою, адже "об'єднує їх одне – найстрашніше, що може спіткати маму, – втрата єдиного сина" [9: 2]. У драмах 1–4 в підзаголовку письменниці вказує на час та місце, де відбуваються події: "Мама Марія" (Україна. Тепер уже завжди), "Мама Веронця" (Україна. 2015), "Мама Михайлина" (Україна. В часі між 1952 і 2015 роками), "Мама Сидонія" (Україна), "Мама Мамає", "Пієта".

У першій драмі "Мама Марія" [9: 9–22] діалектизмів не відзначаємо, вона написана літературною мовою, що зумовлено тим, що ця частина – психологічний монолог згорьованої матері (можливо, авторки?) після втрати сина. Драма позначена психологізмом, містить низку

риторичних питань, звертань, тут немає топосу й хроносу, натомість читаємо суцільний внутрішній монолог матері.

Невелика за обсягом друга драма "Мама Веронця" [9: 25–35], у якій Марія Матіос традиційно до своєї манери письма подає тлумачення діалектизмів (лексичних та фразеологічних) у посторінкових зносках, хоча в самому тексті говіркових одиниць значно більше, адже акцентуаційні, словотвірні, фонетичні та морфологічні діалектні елементи не потребують пояснення, оскільки переважно зрозумілі з контексту.

У тексті третьої драми "Мама Михайлина" [9: 39–60] відзначаємо найбільше морфологічних діалектизмів, хоча Марія Матіос у посторінкових зносках пояснює низку лексичних і фразеологічних говіркових елементів, особливо тих ідіом, які містять у своєму складі лексичні діалектизми.

Традиційно в найбільшій за обсягом четвертій драмі "Мама Сидонія" (Україна) [9: 62–273] письменниці в посторінкових зносках пояснює лексичні та фразеологічні діалектизми, водночас репертуар інших видів діалектизмів у мовленні головної героїні Сидонії Хризонтівни Вакулук, мами Вітальчика, досить значний, хоча переважно не потребує коментування з огляду на зрозумілість їх у конкретній мовленнєвій ситуації.

У п'ятій драмі "Мама Мамає" [9: 277–281] в посторінкових зносках представлено шість діалектних лексем, із-поміж яких одна – словотвірний діалектизм, натомість у мовленні Іленки, мами kota Мамає, крім зазначених, наявні й інші види діалектизмів, зокрема морфологічні та фразеологічні.

В останній шостій драмі "Пієта" [9: 282–283], як і першій, діалектних елементів не фіксуємо, оскільки це – психологічне, натомість уже поетичне (неримований вірш) одкровення матері, яка втратила сина, і "Скорбота

матері безмежна... Вона поза часом і осудом" [9: 283].

Морфологічні діалектні елементи демонструють варіативність говіркового мовлення в царині різних частин мови. Як засвідчила вибірка діалектного матеріалу, із-поміж морфологічних діалектизмів у творі найповніше представлені форми родового відмінка однини іменників жіночого роду третьої відміни з флексією -и, яка репрезентує південно-західний діалектний обшир, оскільки наявна в різних говорах цього наріччя, хоча, за новим правописом 2019 року, така риса набуває літературного характеру, усе ж залишаючись маркером західної частини України: ... *серце їй не здригнеться від устиду и **совісти*** [9: 26]; *Ти думаєш, Веронцю, людина живе від народження до **смерти**? Ага! Від війни до війни живе людина, я тобі скажу, і лиш потому до **смерти*** [9: 31]; *Або що ви від людей хотіли? Тільки **совісти*** [9: 34]; *І зрештою Михайлина перестала лизати родимий знак сина з **ненависти** – а тільки з **любови*** [9: 42]; *О, вона так любила притискати своє маленьке дитячко до себе, що подеколи боялася задушити його з **любови** й безконечної **ніжності**!* [9: 43]; ... *так було млосно від його солодкого запаху і **безпорадності** немовляти* [9: 43]; ...*хіба лиш не шкіриться з **радості*** [9: 56]; ...*і навіки придушить душу для **радості** – та й лишиться там до Михайлининої **смерти*** [9: 58]; *Хіба колись, коли стане задушно й нестерпно до **млости**, нарешті таки поділиться своєю тугою* [9: 58]; *Аби не змерзла тоді у лісі, коли просила **смерти** від свого горя і розпуки* [9: 59]; *Який нудний був у життю – такий і до **любови*** [9: 82]. Зазначимо, що такі форми іменників функціують переважно в мовленні двох персонажів – мами Веронці та мами Михайлини як особливість їхнього ідіолекту, позначена говірковим впливом.

Визначальна діалектна риса більшості говорів південно-західного наріччя – вільне позиціонування

частки-постфікса -ся, переважно розташування його в препозиції. Саме таку особливість у царині дієслова спостерігаємо в досліджуваному романі в мовленні персонажів: *Ну, ти ж видиш, що **ся** на світі **діє**!* [9: 277]; *Колгосп давно дуба врізав, а "Шипр" **ся** **лишив*** [9: 279]; ... *але мені **ся** **здає** ...* [9: 279]; *Якби'**сь** **знала**, чого не знаєш* [9: 32].

Спорадично відзначаємо наявність давніх форм дієслова минулого часу (перфекта): *Лиш подумай собі, Веронцю, що би зо мною було, коли **би'м** дотепер **мала** в собі живе серце?* [9: 30]; *Як **би'м** **була** твоєю жінкою...* [9: 66]; *А де **би'м** **мала** **бути** зранку?* [9: 280]; а також наявність давньої складеної форми дієслова недоконаного виду майбутнього часу: *Довго ше **меш** так **говорити**?* [9: 259] як репрезентантів діалектної системи дієслова говорів південно-західного наріччя.

З-поміж інших морфологічних діалектизмів виокремлюємо наявність давньої форми займенника в знахідному відмінку (*Марш мені звідси, **би'х** **тя** не виділа!* [9: 66]), усіченої форми займенника (***Ніц** тобі не бракує!* [9: 65]); скорочених форм займенників (*Та **тої** їжі...* [9: 75]); *Ікри **тої** червоної зроду не пробувала...* [9: 77]), архаїчної форми числівника (... *колись колгосп на **осьме** марта подарував* [9: 279]), які демонструють лінгвальну віднесеність до зображуваного культурно-мовного континууму.

Службові частини мови демонструють сполучник *яко* (... *хто дотепер мовчав, **яко** німий* [9: 49]), *абисьте* (***Абисьте** хоч ви за мною слезу пустили, коли прийде час* [9: 280]); прийменники *межи* (... *прийшов **межи** люди з "короною" і не признався* [9: 64]; ...***межи** люди перестала ходити* [9: 110]); *зо* (*І так **зо** дня на день* [9: 72]); *відо* (*Воно ж день **відо** дня дорожчає все* [9: 77]).

Водночас відзначимо наявність вигука йой: *Йой. Люди, не так... не так люди добрі, як люди злі!* [9: 47]; *Йой, люди!* [7: 55]; *Йой, підопрїть мене*

чимось, бо впаду зо сміху [9: 66], який є виразником емоційності персонажів – жителів Заходу України.

Словотвірні діалектизми частково представлені в посторінкових зносках: *скупіндра* – скупа людина (... не одірве, **скупіндра** [9: 74]); *духеря* – спека (*Палить спрага від такої духері* [9: 116]); *посоромі* – сором, встид (*Вона посоромів не хоче* [9: 78]); *зголоджена* – зголодніла (...її сьогодні також не щастить, бо дрібна орава з якогось дива не накидається, **зголоджена** [9: 51]); *непослухнєнний* – неслухняний (*Йой, мати Василева, який ти непослухнєнний!* [9: 277]); хоча здебільшо фіксуємо їх у самому тексті без пояснення: *Отако тримає, мов який убійник, двома руками за горло ...* [9: 56]; ... як розповзається **вліті** жалюче гаддя під трухляві пні і повалені бурями дерева, і вчепиться холодними мацаками від голови до п'ят [9: 57]; Усе **повєрхи** [9: 32]; Я лишилася, як палець. **Сама-саміська** [9: 31]; ... відповідають **накоротко**, не повертаючи голови [9: 117]; ...культурно так упрошуєш, **файнюцько...** [9: 70]; **Хлопуньо**, але ти вже розказував це! [9: 259]; Не, та то вже **задуже!** [9: 279]; А-ну, **йди-ко** до мене, Мамаю... [9: 280]. Така репрезентація словотвірних діалектизмів цілком виправдана, адже їхня семантика загалом зрозуміла з контексту. К. Селіверстова, аналізуючи діалектні елементи в романі Марії Матіос "Солодка Даруся", зазначає, що словотвірні діалектизми – яскраві діалектні маркери твору [12: 52]. У досліджуваному творі "Мамі" такі одиниці теж важливі передовсім як елемент ідіостилю персонажів, особливо зменшено-пестливі утворення.

Виразна ознака ідіостилю М. Матіос – використання фразеологічних діалектизмів, що неодноразово відзначали дослідники, зокрема Т. Беляєва, І. Тимченко [1], Т. Євтушина [5], Н. Пирога [11], М. Цуркан [16]. Як зазначено вище, частина фразеологічних діалектизмів, як і лексичних, представлена в зносках:

уся зійшла на гноти – змаліти (Он, **уся зійшла на гноти** [9: 26]); *пускати собі на плечі* – фраз діал. довіряти (*Мож пускати собі на плечі* [9: 222]); *не годен уснути ні на волос* – тотальне безсоння (*А тепер прийміт мене до себе. Бо вже місяць не годен уснути ні на волос* [9: 223]); *дати джосу* – покритикувати (... чудики з Комічного кварталу **дадуть** такого **джосу...** [9: 234]); *і бровою не киніла* – не повела (*Ти видів, що я просиділа пів днини на лавці під хатою – і бровою не киніла?* [9: 278]). Водночас більшість фразеологічних діалектизмів – складник мовлення персонажів, тому їхнє значення стає зрозумілим у контексті: *А особливо, коли їх не стосується те, що вони беруть у зуби* [9: 27]; *Я не люблю, коли до мене ходять і мовчать. Хай уже краще носять у зубах* [9: 28]; ...*попоносили її тоді зубами* сільські газдиньки межі собою! [9: 79]; *Веронці од цих бабиних слів береться лід під грудьми і ріже під колінами* [9: 35]; ...*тої медсестринської зарплати – як голодний дриснув* [9: 75]; *Перед носом у себе не виділи, а Сидонію обернули язиками, як вовк украдену вівцю* [9: 79]; *Варвара на гноти сходить, що ти її сонному псові писок розквасив?* [9: 278]; *Дивлюся я на тебе, шельмо, і сум мені голови побирає...* [9: 278]; *А потому доктор винен, що вас шляк трафляє!* [9: 65]; ... її *мама вночі дала ногам поля...* [9: 274]. Зафіксовані фразеологізми містять обов'язковий компонент дієслово, оскільки виражають дієслівну семантику, емоційно насичені, функціують здебільшого в мовленні жінок.

Фонетичні діалектизми у творі представлені спорадично. Зокрема, фіксуємо збереження етимологічних голосних [o] та [e] в новому закритому складі (*Я втратила сина на цій **войні-і-і-і*** [9: 30]; *Та ж борець скоро **ледом** стане...* [9: 277]); заміну [л] на [в] (... *думає, що ніхто не знає, з чого ти женеш **горівку** на продаж!* [9: 66]); заміну [a] на [e] після м'яких приголосних (*Ти вже **ек** наш хвілософ*

заговорив [9: 259]; *Добре, що я не здурів там, ек другі* [9: 261]; *Ек є зброя, бесіди не треба* [9: 260]; заміну [e] на [a] після твердих приголосних (*Нарешті наша докторова така, як нам **траба**, мой бре!* [9: 221], які наявні в говорах південно-західного наріччя.

Зрідка в тексті роману натрапляємо на акцентуаційні діалектизми, виникнення яких зумовлене впливом польської мови, оскільки вони демонструють явище парокситонези: *Може, мало вже в кого є **інтєрес** до тих часів? Знаєш своє – та й доста* [9: 34]; ... *усім до всіх є **інтєрес** і діло* [9: 117].

Варто зазначити, що в романі "Мамі" наявні монологи персонажів, представлені діалектним мовленням, яке репрезентує говіркові риси на всіх мовних рівнях. Наприклад, Юрко Вепрейчук, на псевдо "Мойбре", який сам зауважує, що він родом із-під Жеб'я (сміт Верховина Івано-Франківської області), говорить гуцульським діалектом, особливості якого максимально точно, навіть зі збереженням основних фонетичних говіркових рис, передає Марія Матіос: *"Нашо то вповідати? Шо були дни, коли і я їв земню? Та й ви всі їли той чорнозем, бо бирше не було шо. <...> Устидно мені про таке казати. Бо я не був николи нехаротником. А шо зробиш, мой бре, коли таке зо мнов було на цій війні? Але це не найпушише, шо сі трафляє на війні... Я тримаю у собі той стид, ек екій гріх. І не скажу ні панотцєви, ек вернуси до хати. Ні мамі не вповім того, ні дєдєві. <...> Моя стариня і вся моя фамілія знає, шо то є маскаль і шо він з людьми робит ... і шо з людьми робит окупант"* [9: 260]; *"А ти, хвілософ, не кімуєш, шо є люде, з їкими ліпше мовчєти, ек говорити? А з москалем бесіда така задовга, ек чес, поки до него летит куля. Шо, не чув цєго на фронті?"* [9: 261]; *"Мой бре, ти, "Шибенику", цє всьо вже вповідав, ека война нефайна. А ти уповіж усім то, шо мені вповідав. Мо', лекше стане... Глонка скає, шо робити, аби то тебе ся попустило... Добре, шо я не*

здурів там, ек другі. Лиш пів голови мені чупру посивіло, а пів ся лишило чорного" [9: 261]. У наведених уривках мовлення персонажа наявні говіркові риси всіх мовних рівнів. Такі фрагменти тексту роману можуть стати предметом наукового опису не тільки з позиції діалектології, а й у контексті комунікативної лінгвістики.

А. Зеленько, характеризуючи функції діалектизмів у мові художньої літератури, зауважує, що вони виконують три функції: 1) комунікативну, яка полягає в тому, що письменник, уживаючи діалектні елементи рідного йому говору чи наріччя в мові персонажів та авторській мові, свідомо чи несвідомо використовує їх замість слів літературної мови; 2) етнографічну, адже лексичні діалектизми передають певні відомості про матеріальну культуру тієї чи тієї місцевості, водночас фонетичні, морфологічні словотворчі та синтаксичні елементи вказують на їх етнос; 3) експресивно-виразову, яком слугує для типізації та індивідуалізації мови персонажів, характеристики реальної дійсності, відображеної у художньому творі [6: 39]. Проаналізовані вище акцентуаційні, фонетичні, морфологічні та фразеологічні діалектизми виконують усі три зазначені функції, адже Марія Матіос – буковинська гуцулка, тому й свідомо, на нашу думку, використовує говіркові елементи діалектів південно-західного етномовного континууму; зафіксовані діалектизми, ужиті у мовленні персонажів (наприклад, Юрка Вепрейчука, на псевдо "Мойбре", родом із-під Жеб'я (Верховина на Івано-Франківщині), указують на його належність до етнографічної групи гуцулів; діалектизми всіх мовних рівнів вербально забезпечують відтворення реальності, яка представлена в художньому дискурсі.

Крім того, переважна більшість ужитих у досліджуваному творі фонетичних, словотвірних, акцентуаційних, морфологічних діалектизмів – надбання сучасних

говорів південно-західного наріччя [13: 53–55, 125–126, 189–191, 502], на чому акцентувала й М. Цуркан, досліджуючи творчість письменників Буковини початку ХХІ ст. [15]. Зокрема, дослідниця зауважує: "Репрезентуючи через художню оповідь складний масив південно-західної української повсякденно-побутової культури, письменники Буковини, а найчастіше М. Матіос, спираються не на вузькорегіональні номінації, а на назви тих реалдій, які зафіксовані в сучасних діалектних словниках як репрезентанти суміжних із гуцульським говорах – буковинських, наддністрянських закарпатських" [15: 87]. М. Цуркан робить висновок, із яким ми погоджуємося, що кількісні переваги діалектизмів в ідіостилях письменників, зокрема й М. Матіос, не засвідчують руйнування літературно-мовного стандарту, а радше – актуалізацію в сучасній художній мовній практиці регіоналізмів південно-західного регіону України, оновлення стилістичних прийомів їх використання [15: 94].

Висновки й перспективи дослідження. Отже, новий роман Марії Матіос "Маму", як і більшість попередніх творів письменниці, містить значну кількість діалектизмів, частину з яких (переважно лексичні та фразеологічні) представлено переважно в посторінкових зносках з авторським тлумаченням їхньої семантики, оскільки для пересічного читача їхнє значення не завжди може бути зрозумілим із контексту. Натомість акцентуаційні, фонетичні, морфологічні, словотвірні та фразеологічні діалектизми, досліджувані в статті, здебільшого функціують у самому тексті твору, найчастіше в мовленні героїв драми на шість дій, і не потребують додаткового пояснення, адже цілком зрозумілі, бо органічно вплетені в мовну тканину твору (правда, подекуди фразеологічні містять лексичні діалектизми, тому авторка пояснює їх у посторінкових зносках). Фонетичні, морфологічні, акцентуаційні, словотвірні та

фразеологічні діалектизми функціують саме в мовленні персонажів (мами Мамає Іленки, мами Сидонії, мами Михайлини, мами Веронці), репрезентуючи їхній ідіолект, особливо словотвірні, хоча лексичні наявні й в авторському мовленні. Водночас у досліджуваному творі письменниця подає значні за обсягом монологи персонажів (Юрка Вепрейчука, Сидонії, Іленки, Михайлини, Веронці), які містять низку різноманітних говіркових одиниць із різних структурних рівнів мови. Говіркові риси представлено в царині морфології, насамперед іменника та дієслова, хоча наявні морфологічні діалектизми, які репрезентують й інші лексико-граматичні класи слів (прийменники, сполучники, частки), а також вигуки. Незначна кількість акцентуаційних діалектизмів, наявних у творі, відображає здебільшого явище парокситонези, яке притаманне південно-західному діалектному континууму. Словотвірні діалектизми як виразні репрезентанти індивідуалізації мовлення персонажів відрізняються від літературної мови переважно суфіксами, зокрема й зменшено-пестливими, рідше – префіксами, відображаючи активність дериваційних процесів у говірковому мовленні, представленому в художньому тексті. Емоційність та образність діалектного мовлення репрезентують переважно дієслівні фразеологічні діалектизми, які відзначаються емоційністю та образністю. Використані Марією Матіос у прозовому тексті акцентуаційні, фонетичні, морфологічні, словотвірні та фразеологічні діалектизми наявні в говірках південно-західного наріччя, про що зазначали й інші дослідники творчості письменниці. Проаналізовані діалектні одиниці – важливий складник індивідуального мовлення персонажів, логічно вплетений у мовну тканину художнього тексту.

Перспективи наукових пошуків убачаємо в дослідженні синтаксичної організації тексту роману Марії Матіос

"Мамі", яка теж містить діалектні форми, для створення цілісної картини функціонування діалектизмів у творі. Водночас завжди актуальні дослідження діалектних елементів у сучасному художньому дискурсі на матеріалі творчості інших письменників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Беляєва Т. В., Тимченко І. В. Фразеологічні одиниці з компонентами-соматизмами мовної катині світу Марії Матіос. *Мова. Культура. Взаєморозуміння: зб. наук. праць*. Дрогобич: Коло, 2012. Вип. II. С. 212–219.
2. Гримашевич Галина. Діалектна лексика в романі Марії Матіос "Мама". *Лінгвостилістичні студії*. 2023. Випуск 19. С. 7–19.
3. Гриценко П. Ю. Мовні чисті джерела. *Культура слова*. 1983. Вип. 25. С. 32–38.
4. Євтушина Т. О. Семантико-функціональний аспект територіально маркованої лексики в повісті Марії Матіос "Черевички Божої Матері". *Філологічні студії*. 2017. Випуск 44. С. 126–131.
5. Євтушина Т. О. Фразеологізми як репрезентант ментальної діяльності людини у мовній картині світу Марії Матіос. *Лінгвістичні студії: зб. наук. праць / відп. ред. А. П. Загнітко*. Донецьк: ДонДУ, 2010. Вип. 21. С. 106–110.
6. Зеленько А. С. Про деякі функції діалектизмів у мові художньої літератури. *Культура слова*. 1982. Вип. 22. С. 39–41.
7. Козачук Г. О. Діалектизми в сучасній прозі. *Рідне слово*. 1971. Вип. 5. С. 52–56.
8. Колоїз Жанна. Діалектизми в романі Марії Матіос "Солодка Даруся". *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 4. С. 97–116.
9. Матіос Марія. *Мамі*. Драма на шість дій. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. Вид. 2-ге. 288 с.
10. Пена Любов. Гуцульські діалектизми в поезії Марії Матіос. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/15438/1/%D0%94%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82.%20%D0%9C.%D0%9C%D0%B0%D1%82%D1%96%D0%BE%D1%81.pdf> (дата звернення 07.03.2024).
11. Пирого Н. Г. Фразеологічне новаторство Марії Матіос (на матеріалі роману "Солодка Даруся"). *Актуальні проблеми слов'янської філології: міжвуз. наук. збірник*. Бердянськ: БДПУ, 2010. Випуск XXIII. Частина 3. С. 388–394.
12. Селіверстова Катерина. Структура діалектної лексики роману Марії Матіос "Солодка Даруся". *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*. Вип. 6. 2010. С. 51–54.
13. Українська мова. Енциклопедія. Редкол. Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во "Укр. енцикл" ім. М. П. Бажана. 2004. 824 с.
14. Хомич Тетяна. Маркована лексика в ідіолекті Марії Матіос. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/4569> (дата звернення 05.03.2024).
15. Цуркан М. В. Засоби стилізації розмовності у прозі письменників Буковини початку ХХІ століття: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Чернівці, 2013. 230 с.
16. Цуркан М. Лексичні та фразеологічні діалектизми в мові роману Марії Матіос "Солодка Даруся". *Вісник Прикарпатського університету: збірник наукових праць*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет, 2012. Випуск XXXII–XXXIII. Філологія (мовознавство). С. 381–386.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Bieliaieva, T. V., Tymchenko, I. V. (2012). Frazeolohichni odynytsi z komponentamy-somatyzmamyv movnii katyni svitu Marii Matios [Phraseological units with components-somatisms in the language category of the world by Maria

- Mathios]. *Mova Kultura. Vzaiemorozuminnia: zb. nauk. prats.* Drohobych: Kolo. Iss. II. Pp. 212–219. [in Ukrainian].
2. Hrymashevych, Halyna. (2023). Dialektna leksyka v romani Marii Matios Mamy [Dialect vocabulary in the novel "Mothers" by Maria Mathios]. *Linhvostylistychni studii.* Iss. 19. Pp. 7–19. [in Ukrainian].
 3. Hrytsenko P. Yu. Movni chysti dzhherela [Linguistic pure sources]. *Kultura slova.* 1983. Iss. 25. Pp. 32–38.
 4. Yevtushyna, T. O. (2017). Semantyko-funktsionalnyi aspekt terytorialno markovanoi leksyky v povisti Marii Matios Cherevychky Bozhoi Materi [Semantic-functional aspect of territorially marketed vocabulary in Maria Matgios story "The Mother of Gods Shos"]. *Filolohichni studii.* Iss. 44. Pp. 126–131. [in Ukrainian].
 5. Yevtushyna, T. O. (2010) Frazeolohizmy yak reprezentant mentalnoi diialnosti liudyny u movnii kartyni svitu Marii Matios [Phraseologisms as a representative of human mental activity in the language picture of the world by Maria Mathios]. *Linhvistychni studii: zb. nauk. prats / ed. by A. P. Zahnitko.* Donetsk: DonNU. Iss. 21. Pp.106–110. [in Ukrainian].
 6. Zelenko, A. S. (1982). Pro deiaki funktsii dialektyzmiv u movi khudozhnoi literatury [About some functions of dialectics in the language of fiction]. *Kultura slova.* Iss. 22. Pp. 39–41. [in Ukrainian].
 7. Kozachuk, H. O. (1971). Dialektyzmy v suchasni prozi [Dialectisms in modern prose]. *Ridne slovo.* Iss. 5. Pp. 52–56. [in Ukrainian].
 8. Koloiz, Zhanna. (2010). Dialektyzmy v romani Marii Matios Solodka Darusia [Dialectisms in the novel "Sweet Darusia" by Maria Mathios]. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu.* Iss. 4. Pp. 97–116. [in Ukrainian].
 9. Matios, Mariia. (2023). Mamú. Drama na shist dii [Mom. A drama in six acts]. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA. Vyd. 2-he. 288 p. [in Ukrainian].
 10. Pena, Liubov. Hutsulski dialektyzmy v poezii Marii Matios [Hutsul dialectics in the poetry of Maria Mathios]. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/15438/1/%D0%94%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82.%20%D0%9C.%D0%9C%D0%B0%D1%82%D1%96%D0%BE%D1%81.pdf> (reference date 07.03.2024). [in Ukrainian].
 11. Pyroham N. H. (2010) Frazeolohichne novatorstvo Marii Matios (na materialii romanu "Solodka Darusia") [Phraseological innovation of Maria Mathios (based on the novel "Solodka Darusia")]. *Aktualni problemy slov'ianskoi filolohii: mizhvuz. nauk. zbirnyk.* Berdiansk: BDPU. Iss. 23. Part 3. Pp. 388–394. [in Ukrainian].
 12. Seliverstova, Kateryna. (2010). Struktura dialektnoi leksyky romanu Marii Matios "Solodka Darusia" [The structure of the dialect vocabulary of the novel "Sweet Darusia" by Maria Mathios]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seria 10. Problemy hramatyky i leksykolohii ukrainskoi movy.* Iss. 6. Pp. 51–54. [in Ukrainian].
 13. Ukrainska mova. Entsyklopediia [Ukrainian language. Encyclopedia]. (2004). Redkol. Rusanivskiy V. M. (spivholova), Taranenko O. O. (spivholova), M. P. Ziabliuk ta in. 2-he vyd., vypr. i dop. Kyiv: Vyd-vo "Ukr. entsykl" im. M. P. Bazhana. 824 p. [in Ukrainian].
 14. Khomych, Tetiana. Markovana leksyka v idiolekti Marii Matios [Marked vocabulary in the idiolect of Maria Mathios]. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/4569> (reference date 05.03.2024) [in Ukrainian].
 15. Tsurkan, M. V. (2013). Zasoby stylizatsii rozmovnosti u prozi pysmennykiv Bukovyny pochatku 21 stolittia [Means of stylization of colloquialism in the prose of writers of Bukovyna at the beginning of the 21st century]: PhD thesis: 10.02.01. Chernivtsi. 230 s.

16. Tsurkan, M. (2012). *Leksychni ta frazeolohichni dialektyzmy v movi romanu Marii Matios "Solodka Darusia"* [Lexical and phraseological dialectics in the language of Maria Matios' novel "Sweet Darusia"]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu: zbirnyk naukovykh prats. Ivano-Frankivsk: Prykarpatskyi natsionalnyi universytet. Iss. XXXII–XXXIII. Filolohiia (movoznavstvo). Pp. 381–386. [in Ukrainian].*

Стаття надійшла до редколегії: 25.02.2024

Схвалено до друку: 26.04.2024